

Rol en opdracht van de hulpverlening in de strafrechtsbedeling

M. Bouverne-De Bie en J. Lavens

De vraag naar de rol en opdracht van de hulpverlening in de strafrechtsbedeling moet ruimer gezien worden dan de introductie van hulpverleningstechnieken in de strafrechtsbedeling. Zowel vanuit de hulpverlening als in het strafrecht, is de cliënt subject van rechten, die hij moet kunnen effectueren. Dit geldt zowel zijn recht op hulpverlening als zijn recht op een behoorlijke (straf)rechtsbedeling.

Vandaaruit vormen zowel actuele ontwikkelingen binnen het forensisch welzijnswerk, als het Voorontwerp Legros tot hervorming van het Strafwetboek, een hernieuwde aanleiding tot uitdieping van de relatie hulp en recht. De vraag naar de verhouding tussen beide reactiewijzen t.a.v. (als) afwijkend (erkend) gedrag stelt zich in de diverse stadia van de strafrechtsbedeling en ten aanzien van diverse aspecten.

Aldus worden navolgend onderscheiden:

a. De opzet en organisatie van de strafrechtelijke interventie

Welke hulpverlenings- en rechtsvoorwaarden kunnen door de opzet van de strafrechtelijke interventie zelf reeds gerealiseerd worden?

Inzonderheid: op welke wijze wordt (kan) in de strafrechtsbedeling rekening gehouden worden met (de)socialiserende aspecten?

b. De betekenis van de gedragswetenschappelijke aanpak in de strafrechtsbedeling

Welke zijn de mogelijkheden en begrenzingen van hulpverlening opgezet op vraag, en ten gebruike, van een benadering in justitieel kader?

Inzonderheid: welke is de betekenis van een sociaal voorlichtingsrapport, en aan welke voorwaarden moet het voldoen?

c. De mogelijkheden en begrenzingen van hulpverlening in een justitiële context

Wat houdt een hulpverlening (z)onder dwang in ten aanzien van justitiecliënteel en hoe kan ze gerealiseerd worden?

Inzonderheid: wat is de taak van de forensische welzijnswerker?

A. De opzet en organisatie van de strafrechtelijke interventie

Eén van de krachtlijnen in het Voorontwerp van Strafwetboek van Koninklijk Commissaris Legros is de bekommernis om mogelijke *desocialiserende* effecten van de strafrechtelijke interventie zoveel mogelijk te voorkomen en/of te milderen. In het Voorontwerp Legros komen een aantal nieuwe en vernieuwende denkstructuren naar voren, die de filosofie van het vigerende strafrecht in belangrijke mate beïnvloeden en wijzigen.

Om uitdrukking te geven aan deze vooropgestelde en sterk benadrukte mentaliteitswijziging is de term 'strafrecht'(s)hervorming wellicht zelfs te beperkt; de vraag moet worden gesteld of het niet aangewezen voorkomt deze benaming te veranderen en/of te specificeren. Gedacht kan worden in de richting van een meer algemene benaming, waarmee ook symbolisch uitgedrukt wordt dat voor de vormgeving aan de maatschappelijke reactie op 'afwijkend gedrag' meerdere afhandelingsmogelijkheden te vinden zijn, en wettelijk voorzien kunnen worden.

Voorzichtigheid is nochtans geboden t.o.v. van een zonder meer positieve appreciatie; kritische analyse, zowel van het Voorontwerp als geheel, als van inzonderheid ook vanuit de hulpverlening bezien belangrijke innovaties, laten ons toch nog een in hoofdzaak juridisch gemotiveerde tekst zien, met eerder summierere openingen naar een rechtspolitieke, en naar een gedragswetenschappelijke inbreng.¹

De *fundamentele* discussie evenwel kan, mede vanuit het Voorontwerp als (voorlopig) synthesesmoment, worden aangevat en/of verder worden verdiept; de vraag tot reflectie over de rol en opdracht van de *hulpverlening* in de strafrechtsbedeling is daar een belangrijk voorbeeld van.

Een aantal hulpverleningsvoorwaarden kunnen reeds gevrijwaard worden in de opzet en organisatie zelf van de strafrechtelijke interventie. De strafrechtelijke interventie is uiteraard grondig verschillend van elke hulpverleningsinterventie.² Niettemin zijn raakpunten te bedenken, en moeten beide niet noodzakelijk als (absolute) tegenstellingen worden gezien. Essentieel is daarbij de vraag vanuit welke rechtsopvattingen vertrokken wordt. Met name stelt zich de vraag of de rechter louter gezien wordt als wetstoepasser, dan wel tevens als rechtsvormer.

Gaan we uit van deze laatste opvatting, dan zijn ook rechtsbeslissingen in de eerste plaats te zien als *veranderingen in de situatie van mensen*; hierbij kan dan al dan niet uitgegaan worden van een leermodel. De norm van het handelen ligt aldus niet louter opgesloten in de wet, maar wordt tevens gezocht in de concrete situatie van met elkaar interagerende individuen. Het juridische is in deze actie een noodzakelijk instrument: het brengt een transformatie tot stand waartoe de partijen zelf niet in staat waren, en levert tevens een systeem van waarborgen op van 'goed recht'.³

In deze visie liggen recht en hulpverlening m.a.w. niet zo erg ver van elkaar. De rechtswetenschap wordt in deze visie trouwens omschreven als een normatieve maatschappijwetenschap, en in de ruimere context van de sociale en gedragswetenschappen geplaatst.⁴

1. DUPONT, L., 'Het voorontwerp van een nieuw Strafwetboek in België', *Delikt en Delinkwent*, 16, (1986), december 1986, 998-1021. DUPONT, L. en PETERS, T., 'Op weg naar een executierechtbank in België', *Proces*, 1987, nr. 1, 16-26.

2. Zie o.m. WALGRAVE, L., *De bescherming voorbij. Ontwerp van een emanciperende jeugdcriminologie*, Antwerpen/Arnhem, Kluwer/Gouda Quint, 1980.

3. TER HEIDE, J., 'Fenomenologie en Recht', in DE FOLTER, R.J., SPERNA WEILAND, J., BIANCHI, H., HOEFNAGELS, G.P. en TER HEIDE, J., *Fenomenologie, Kriminologie en Recht*, Assen, Van Gorcum, 1979- 55-83.

4. DE BOCK, G., *Overheen Jeugd en Recht, Een bijdrage tot het vinden van een nieuw jeugdrecht*, Antwerpen, Kluwer rechtswetenschappen, 1982, 10-15.

Concreet betekent dit dat in het rechtssysteem ruimte aanwezig is/voorzien wordt voor de afweging van rechtsbeginselen: een *afwegingsproces* waarin de waarden van diverse actoren, inclusief het rechtssysteem zelf, een belangrijke rol spelen.⁵ In zodanige contextuele benadering worden meerdere vragen opgeroepen naar garanties, inzonderheid op het vlak van de rechtszekerheid. Deze vragen zijn ook zeer terecht.

Een vraag stellen houdt nieuwsgierigheid in naar de mogelijke perspectieven die opgeroepen kunnen worden. Hier vraagt de creativiteit wel enige aanmoediging. Historisch gezien ankert ons rechtsdenken in het positivisme, waarmee aangegeven is dat veeleer uitgegaan wordt van de menselijke ratio, dan van de zeer diverse wijzen waarop mensen hun situatie interpreteren, en de diverse wijzen waarop zij, vanuit deze interpretaties, hun handelen richten. Historisch zien we echter evenzeer hoe de toepassing van de rechtsregels de rechtsbedeling voor moeilijkheden stelde naar rechtvaardigheid en effectiviteit. Deze moeilijkheden vormen juist de voedingsbodem en legitimering van het strafrechtshervormingsdebat.

Waarborgen voor en door de wetgever gesteld vertrouwen in de rechterlijke macht werden gezocht in o.m.: motivering van de straf, uniformiteit van straftoemeting, een (zo geïndividualiseerd mogelijke) aandacht voor reclasseringsmogelijkheden.⁶

Deze ontwikkelingslijn wordt in het Voorontwerp doorgetrokken; de klemtoon wordt hierbij zeer nadrukkelijk gelegd op de organisatie van de strafrechtelijke interventie, zódanig dat de kansen op *reclassering* van de betrokkene maximaal behouden blijven. Dit blijkt uit het opzet tot terugdringen van de (korte) vrijheidsstraf en uit de uitbreiding van de strafrechtelijke reactiemodi; tevens voorziet het Voorontwerp in een aantal mogelijkheden om de effecten van een uitgesproken straf voortijdig op te heffen, of op te schorten, wanneer dit voor de wederinpassing van de veroordeelde bevorderlijk is. Dit gaat tot en met de, voor bepaalde gevallen, voorziene 'niet-uitvoering van de straf met het oog op reclassering' (art. 152 van het Voorontwerp).

Het gaat hier om belangrijke, humaniserende innovaties.

Vanuit een hulpverleningsstandpunt benaderd, moeten niettemin enkele kanttekeningen worden geplaatst. De belangrijkste hiervan is dat in hoofdzaak uitgegaan wordt van een 'negatieve' welzijnsbenadering. We bedoelen hiermee: het Voorontwerp heeft terecht aandacht voor het vermijden van *desocialiserende* effecten; deze aandacht vinden we veel minder terug op het vlak van mogelijk *socialiserende* effecten. Opgeworpen kan worden, dat socialisering niet tot de finaliteit van het strafrecht behoort. Dit belet niet dat, naar aanleiding van (of tegelijk met) de strafrechtelijke interventie *hulpverleningsvragen* naar voren kunnen komen, *die mee in het hoger vermelde afwegingsproces betrokken moeten kunnen worden*. Zo b.v. is de hulpverlening, die zich opdringt bij de eerste contacten van

5. SCHUYT, C.J.M., *Recht, orde en burgerlijke ongehoorzaamheid*, Rotterdam, Universitaire Pers, 1973, 291 e.v.

6. JANSE DE JONGE, J.A., 'Trivialisering van voorlichting', *Proces*, januari 1987, nr. 1, 7-15.

nen de dader van het misdrijf met het gerechtelijk apparaat, van doorslaggevend belang. Dit is niet alleen zo voor de verdachte, maar ook voor de belangen van de maatschappij en van de benadeelden. In dit opzicht blijft het Voorontwerp zeer voorzichtig, en veeleer terughoudend. Zo b.v. wordt, behoudens de bepalingen betreffende het maatschappelijk onderzoek (art. 145) weinig aandacht besteed aan de *vroeghulp*.

In dat verband stelt zich de vraag of het arsenaal van middelen, dat aan de onderzoeksrechter ter beschikking wordt gesteld, niet zou kunnen worden uitgebreid. Indien de taak van de onderzoeksrechter als 'ontdekker van de waarheid' uiteraard behouden moet blijven, dan is het ook waar dat hij als *eerste rechter* zeer goed geplaatst is om in de waardenconflicten, die n.a.v. een misdrijf ontstaan, een evenwichtig oordeel te vellen. Waarom zouden dan aan de onderzoeksrechter niet een aantal bijkomende mogelijke maatregelen kunnen worden toegestaan, die de vervulling van zijn taak meer volledig kunnen maken? Indien de onderzoeksrechter oordeelt dat er voldoende aanwijzingen van schuld t.a.v. een bepaalde verdachte bestaan, dan rest hem thans als enige mogelijkheid te oordelen of er, al dan niet binnen het kader en de beperkingen van de wet op de voorlopige hechtenis, een beschikking tot aanhouding moet worden afgeleverd. Nochtans heeft hij na de eerste ondervraging reeds een ruime kijk op de belangrijkheid van het misdrijf, gemeten zowel naar de juridische omschrijving ervan als naar de omvang van het toegebrachte nadeel. Zo b.v. kan de onderzoeksrechter de mening zijn toegedaan dat iemand best niet onmiddellijk in zijn familiaal milieu terugkeert, zonder dat dit impliciet een aanhouding inhoudt. In dergelijk geval zou hij kunnen doorverwijzen naar een ontwenningencentrum, beletten dat iemand zich voor een bepaalde periode vestigt of verblijft in een bepaalde gemeente, ... Hij zou ook kunnen oordelen dat meer adequate maatregelen worden toegepast, zoals het consulteren van een psychiater, het zich laten begeleiden (b.v. AA-groep, maatschappelijk werker, seksueel consulent ...).

Het is evident dat in deze gedachtengang tegelijk een aantal belangrijke vragen opgeroepen worden. Moet dergelijke maatregel worden beschouwd als hulpverlening? Is het niet een vooruitlopen op de uitspraak van het vonnisgerecht, en in die zin een straf? Kunnen dergelijke maatregelen onder dwang worden opgelegd of enkel na akkoord van betrokkene? Zijn dergelijke maatregelen afhankelijk van een vordering en/of advies van het Openbaar Ministerie? Kunnen ze worden opgelegd voor alle misdrijven? (en b.v. niet voor misdaden?) Heeft het feit dat betrokkene vroeger reeds werd veroordeeld enige invloed? ...

En: indien een dergelijk systeem van 'hulpverlening', na beslissing van de onderzoeksrechter zou worden aanvaard, dan veronderstelt dit meteen dat de aan te wenden maatregelen niet limitatief in de wet worden ingeschreven, daar ieder geval zo individueel mogelijk moet kunnen worden benaderd. Dit laatste kadert dan wel volkomen in het opzet van de hervorming, namelijk individualisering en diversificatie van de straffen en maatregelen, meteen raakpunt en ontmoeting tussen strafrecht en hulpverlening.

Twee opmerkingen zijn in dit verband zeer belangrijk. Een eerste opmerking betreft het feit, dat ermee rekening gehouden moet worden, dat het Voorontwerp reeds vooruitloopt op een realiteit, waarin de klemtoon ligt op repressie en sanc-

tionering. Zowel de door Legros vooropgestelde hervormingen, als de hier bepleite aandacht voor vroeghulp vergen een mentaliteitswijziging waarin inderdaad plaats is voor socialiserende aspecten. Deze mentaliteitswijziging wordt door de Koninklijke Commissaris zelf positief ingeschat. Aldus stelt hij: 'Een grondige herziening van het Strafwetboek — die algemeen wordt gewenst — zal niet kunnen geschieden zonder een verandering van mentaliteit, die overigens gemakkelijker tot uiting kan komen dan men gewoonlijk denkt, want zodanige hervorming komt niet in één dag tot stand; zij wordt voorbereid door de specialisten, de hoogleraren, de administratie, de Raad van State, de Minister van Justitie en de regering, de commissies van de Kamers, het Parlement; studies zullen worden gepubliceerd, colloquia zullen plaats hebben en er zullen echo's in het buitenland klinken; de pers zal het publiek inlichten'.⁷

Deze mentaliteitswijziging vergt inderdaad dat de discussie zowel diepgaand, als zo breed mogelijk gevoerd wordt.⁸ Dit sluit aan bij een tweede opmerking, namelijk dat de discussie over strafrechtshervorming niet beperkt kan blijven tot het strafrecht. Vooropgestelde wijzigingen moeten beleidsmatig, d.i. *structureel* een ondersteuning kunnen vinden. Hoger werd er reeds op gewezen dat de gedragswetenschappelijke onderbouw van het Voorontwerp beperkt is. Er is echter meer. Bepaalde probleemsituaties worden in het Voorontwerp nauwelijks betrokken. Dit is het geval voor de jeugdbescherming, en voor de maatregelen die genomen kunnen worden in het kader van de Wet op de bescherming van de maatschappij, en dit ondanks de kritieken die zowel op het vlak van de jeugdbescherming⁹ als op het vlak van de internering werden, en worden geuit.¹⁰ Legros maakte wel voorbehoud voor landloperij en bedelarij, ten aanzien waarvan hij pleit voor een radicale depenalisering, en de tegemoetkoming aan deze vormen van afwijkend gedrag via het hulpverleningscircuit, inzonderheid het O.C.M.W.¹¹ Dergelijke depenalisering vergt dat een goede hulpverlening kan uitgebouwd worden; dit is een zaak van *algemeen beleid*.¹² Eenzelfde opmerking geldt trouwens voor het geheel van de hulpverlening, a fortiori voor innovaties hierbinnen, zoals b.v. vroeghulp. Een zorgvuldige hulpverlening vraagt aandacht, tijd en m.a.w. ook middelen. Het is belangrijk hierop te wijzen; in essentie betekent strafrechtshervorming: een hernieuwde reflexie over hoe de maatschappelijke reactie op afwijkend gedrag er uit kan zien en vorm aanneemt. Ook de organisatie van deze reactievormen, en hun invoeringsstrategie horen hiertoe. In dit verband nog kan terecht opgemerkt worden dat het Voorontwerp weliswaar een verruimd beroep doet op de hulpverlening, doch vaag blijft over wie dan die hulpverleners zijn.¹³

7. Memorie van Toelichting, 168.

8. *Panopticon, Tijdschrift voor Strafrecht, Criminologie en Forensisch Welzijnswerk*, Editoriaal, 1980, 1.

9. Zie werkgroep 4.

10. DE WIT, J., 'Hervorming strafwetboek, Moedige voorstellen in beroerde tijden', *Sociaal*, 7^e jg., 1986, nr. 29-36.

11. Memorie van Toelichting, 182.

12. V.D.V.O., '125.000 frank besparen per landloper', *Panopticon*, Tribune, 1986, 488.

13. Zo b.v. spreekt artikel 145 van het Voorontwerp van de 'diensten van het bestuur' die een 'medisch-sociaal onderzoek' kunnen uitvoeren ...

B. De betekenis van de gedragswetenschappelijke aanpak in de strafrechtsbedeling

Nu is het beroep op de hulpverlening in de strafrechtsbedeling van betrekkelijk recente datum.¹⁴ De discussie verloopt ook niet zodanig, dat geleidelijk aan de ene opvatting over strafrecht en hulpverlening plaats maakt voor nieuwe opvattingen. Eerder kan gesproken worden over een verlegging van klemtonen, waarbij (elementen uit) diverse opvattingen doorheen en naast elkaar kunnen bestaan. Grosso modo kan aldus een onderscheid gemaakt worden tussen: eerder traditioneel moraliserende visies waarbij gedacht en gehandeld wordt in termen van schuld en boete; gedragswetenschappelijke visies waarbij betrokkene gezien wordt als cliënt van deskundige zorgenverstrekking; en tenslotte de meest recente ontwikkelingen, waarin de nadruk gelegd wordt op de rechtspositionele situatie van de betrokkene en een kwalitatief juridische onderbouwing van de strafuitvoering.

Deze actuele nadruk op *juridisering* van de strafuitvoering komt ook in het Voorontwerp Legros tot uitdrukking, m.n. in de vooropgestelde oprichting van een Executierechtbank.¹⁵

Fundamenteel geeft deze ontwikkeling de gevoeligheid aan, van de met de leer van het sociaal verweer in de strafrechtsbedeling geïntroduceerde hulpverleningspremissen: de wetenschappelijk verantwoorde, oordeelkundige observatie, diagnose en behandeling van delinquent gedrag blijkt haar eigen vragen op te roepen. De wijze waarop vanuit de strafrechtsbedeling geleidelijk aan beroep werd gedaan op de inzichten en methodes van inzonderheid het *maatschappelijk werk*¹⁶ resorteert minder effecten naar resocialisatie en maatschappelijke integratie, dan wel naar een aanzienlijke uitbreiding van de controlemogelijkheden van het strafrechtsapparaat: vroegtijdiger en tevens uitgebreider en diepgaander interventienormen komen in het vizier. De discussie over deze effecten wordt fel gevoerd in de jeugdbescherming, doch ook in het volwassenenstrafrecht groeit de twijfel omtrent de gehanteerde, vertrouwenwekkende uitgangspunten, en wordt een meer minimalistisch perspectief bepleit.¹⁷

Rechtspositionele waarborgen dienen evenwel in de eerste plaats de zogenaamde negatieve rechten te vrijwaren: de bescherming van het individu tegenover het optreden van de overheid, ook al wordt dit optreden (mede) vanuit het 'belang' van dit individu verantwoord. Deze negatieve rechten staan in een spanningsverhouding met de zogenaamde positieve rechten van het individu, waaronder het recht op hulp en zorg.¹⁸ De effectuering van het positieve *recht op hulp* dient

14. PETERS, T., 'Het gevangeniswezen: ontwikkeling, organisatie en beleid', *Welzijnsgids*, Antwerpen, Van Loghum Slaterus, 1979 (e.v.), afl. II.1.2.5.Pet. DAVID, I., 'Justitieel maatschappelijk werk, Historisch overzicht', *Paradigma, Opstellen rond het criminologische veld*, dec. 1986, 3^e jg., nr. 3-4, 3-5 en 19.

15. Zie werkgroep 5.

16. PEARSON, G., *Het ongekamde denken. Over welzijnszorg en de onaangepaste mens*, Meppel, Boom, 1976.

17. PETERS, T., 'Een pleidooi voor een radicaal reductionistisch opsluitingsbeleid', *Panopticon*, 1984, 277.

vooral gezocht te worden in een gedifferentieerde uitbouw van de hulpverlening.

Eerder dan voor wat traditioneel heet: het justitieel maatschappelijk werk — d.w.z. de uitbouw van hulpverleningsactiviteiten binnen een justitieel kader — wordt geopteerd voor de zelfstandige uitbouw van het ‘forensisch welzijnswerk’.¹⁹ Kenmerkend voor het forensisch welzijnswerk (in tegenstelling tot de algemeen maatschappelijke dienstverlening) is dat de hulpverlening geschiedt naar aanleiding van een *justitiële interventie*, en dat naast hulpverlenende taken ook expliciet voorzien wordt in een samenwerking met de *gerechtelijke instanties*, inzonderheid door het opnemen van voorlichtingstaken, en door de aannahme dat een gerechtelijke sanctionering het hulpverleningsgebeuren kan volgen (cf. b.v. de reclassering bij voorwaardelijke invrijheidstelling). Als zodanig verwijst het concept ‘forensisch welzijnswerk’ veeleer naar ontwikkelingen binnen de criminologie, dan naar ontwikkelingen binnen het welzijnswerk als zodanig.²⁰ Bedoeling is inderdaad om, mede vanuit de hulpverleningsactiviteiten, te komen tot een *zo gefundeerd mogelijke materiële afhandeling van een in essentie strafrechtelijke interventie*. Achterliggende uitgangspunten hierbij zijn een aantal kritieken op de actuele strafrechtsbedeling, m.n.:

- ‘te vaak en te vlug worden conflict- en probleemsituaties afgewikkeld via het justitiële apparaat of andersom: er wordt te weinig gebruikt gemaakt van (bestaande) alternatieve afhandelingsmodellen;
- de vrijheidsberoving als reactie op strafbaar gedrag heeft altijd belangrijke desocialiserende effecten, waarbij de voordelen van de neutralisering vaak niet opwegen tegen de schadelijke gevolgen van de opsluiting;
- de ‘mens’ in de strafrechtsbedeling staat in de kou (de verdachte, zijn naastbestaanden, het slachtoffer)’.²¹

Vandaaruit wordt vooropgesteld, dat een hulpverleningsaanbod aanwezig moet zijn in de *verschillende fasen van de strafrechtsbedeling*, m.n.:

- *preventiefase*: door in te gaan op elke hulpvraag betreffende situaties die aanleiding kunnen geven tot strafrechtelijke maatregelen;
- *voorhechtenisfase* (vroeghulp): in samenwerking met de sociale dienst van arresthuizen kan contact genomen worden met de gezinnen van opgeslote-

18. SCULL, A., *Deinstitutionalisation and the Right of the Deviant*, Paper Presented at the International Symposium on Sociological Perspectives on Delinquency Prevention, Wuppertal, 1981.

19. In Vlaanderen wordt deze optie extra ondersteund door het initiatief van een aantal reclasseringsdiensten, die de taakoverdracht van Justitie naar de Vlaamse Gemeenschap, ingevolge de Staatshervorming van 1980, aangrepen om na te denken over de verdere uitbouw van de forensische welzijnszorg.

Zie: A. DERMAUT-CLYNCKE, *Vroeghulp en hulpverlening aan de slachtoffers*, V.D.V.O., Kursusaanbod, cursus 3, november 1984. Deze ontwikkeling vindt een beleidsmatige vertaling in het Besluit van de Vlaamse Executieve houdende de voorwaarden inzake erkenning en subsidiëring van diensten voor forensische welzijnszorg (24 juli 1985, B.S. 28 november 1985).

Zie: DUPONT, L. en PETERS, T., ‘Nieuwe perspectieven in het forensisch welzijnswerk’, *Panopticon*, 1986, 201.

20. Al moet erop gewezen worden dat beide ontwikkelingen sterk parallel verlopen en elkaar wederzijds beïnvloeden. Ook in het welzijnswerk zijn sterk regulerende functies manifest aanwezig. In deze context is dit evenwel een aparte discussie.

21. DERMAUT-CLYNCKE, A., *o.c.*, 17.

nen onmiddellijk na de aanhouding en opsluiting, zodat zo vlug mogelijk kennis kan worden genomen van de meest dringende problemen.

Samenwerking tussen reclasseringsdiensten en gerechtelijke diensten kan georganiseerd worden ten einde tot andere vormen van hulpverlening te komen, o.a. door voorlichtingsrapporten omtrent de betichte en zijn gezin;

— *hechtenisfase*: het organiseren van bezoeken aan gevangenen, de verdere begeleiding van gezinnen van gedetineerden evenals de voorbereiding van diens reclassering. Dit gebeurt in samenwerking met sociale diensten van straf-inrichtingen;

— *post-penitentiaire fase*: individueel en gezinsmaatschappelijk werk t.a.v. ex-gedetineerden. Dit gebeurt in samenwerking met de opvangcentra begeleiding en nazorg van thuislozen'.²²

Hierbij kunnen nog diverse vragen gesteld worden, inhoudelijk, maar tevens naar de *concrete plaats van de hulpverlening* in de strafrechtsbedeling. Zo zou kunnen worden opgemerkt, dat een recht op hulp niet noodzakelijk absoluut is, doch ingeschat moet worden in het spectrum van andere, evenzeer fundamentele rechten, zoals de rechten van het slachtoffer en de rechten van de maatschappij. Een andere vraag betreft de verantwoordelijkheid die aan de hulpverlening wordt toevertrouwd, en op welk niveau deze zich situeert. Wat wordt verwacht van een eventuele (grotere) inbreng van de hulpverlening in de strafrechtsbedeling, en wat verwachten hulpverlening in de strafrechtsbedeling, en wat verwachten hulpverleners er zelf van? Vanuit welke context worden deze verwachtingen gesteld? Deze discussie stelt zich, alleszins in Vlaanderen, des te scherper, nu naast het 'klassieke' justitiële maatschappelijk werk, een buitengerechtelijk forensisch hulpverleningscircuit, erkend en gesubsidieerd als diensten voor forensische welzijnszorg, bestaan. Deze diensten gaan uit van de vrijwilligheid, in hoofde van de cliënt, om op het hulpverleningsaanbod al dan niet in te gaan. Houdt deze vrijwilligheid dan per se in dat geen opdrachten vanuit justitie worden aanvaard? En wat met de taakomschrijving van de maatschappelijk werkers, verbonden aan het Bestuur der Strafinrichtingen?²³

Een belangrijk aandachtspunt in de discussie is, of forensisch welzijnswerk essentieel te zien is als (louter) een vorm van hulpverlening, dan wel (ook) als een element in de materiële afhandeling van de strafrechtsprocedure. Alleszins wat de Vlaamse Gemeenschap betreft, kan deze vraag wellicht moeilijk gesteld worden, zonder het risico te lopen tevens de bevoegdheidsdiscussie (opnieuw) te introduceren. Rekening houdend met de feitelijke situatie na de Staatshervorming, namelijk een *beleidsontdubbeling*²⁴ inzake forensisch welzijnswerk, kan de vraag gesteld worden vanuit de positie van de cliënt. Voor hem en voor zijn omgeving, gaat het, zowel wat de hulpverlenings- als wat de justitiële interventie betreft, in de eerste plaats om vormen van *interventie*, wat de vraag oproept naar

22. DERMAUT-CLYNCKE, A., o.c., 15-16.

23. JACOBS-COENEN, B., 'Justitieel sociaal werk: subsidiëring en beleid', *Panopticon*, 1987, 185.

24. PETERS, T., 'Het forensisch welzijnswerk op weg naar een beleidsontdubbeling of gevat in een beleidsvacuüm', *Panopticon*, 1981, 193. DUPONT, L. en PETERS, T., 'Nieuwe perspectieven ...', o.c., 201. JACOBS-COENEN, B., 'Justitieel sociaal werk: subsidiëring en beleid', *Panopticon*, 1987, 185.

rechtswaarborgen. Eén van de belangrijkste materiële waarborgen terzake is het *overleg* tussen de 'diensten van bestuur', zodat overlappingsen in de dienstverlening vermeden kunnen worden, en lacunes vanuit eenzelfde overleg kunnen gesignaleerd en opgevangen worden. Belangrijker nog dan deze taakafspraken is overleg over de betekenis van de hulpverleningstussenkomst, wat ook een soepelheid van beleid inhoudt. In deze benadering worden onder de 'diensten van bestuur' zowel het forensisch welzijnswerk, afhankelijk van het bestuur der strafinrichtingen, als de door de gemeenschap erkende diensten voor forenische welzijnszorg begrepen.

Vanuit de justitiële interventie gezien, gaat het om de vraag hoe het meest adequaat kan opgetreden worden t.o.v. de strafbaar gestelde feiten. Een afhandeling via de hulpverlening zou tot de mogelijkheden kunnen behoren. Hieraan zijn belangrijke voordelen verbonden, inzonderheid wanneer het tot justitiële interventie aanleiding gevend feit een uitdrukking is van 'symptoomgedrag'. Doch er zijn ook nadelen, verbonden met de machtsaspecten verbonden aan elke interventie, ook de welzijnsinterventie. Risico's zijn de professionalisering (aan professionele disciplines is machtsuitoefening inherent), de bureaucratisering, de multiplicering (de hulpverleningsorganen gaan hun eigen behoeften scheppen, die door politie en justitie worden 'bevredigd') en de politisering (de invloed van de overheid via het toekennen van subsidies).²⁵

Kritische reflexie over het hulpverleningsaanbod mag evenwel de essentie niet doen vergeten, nl. dat de betrokkene een zo eerlijk mogelijke behandeling moet kunnen krijgen, waarbij zowel zijn recht op toegang tot de rechter als zijn recht op hulpverlening gerespecteerd dienen te blijven. Het houdt in dat hij vrijwillig al dan niet op het hulpverleningsaanbod moet kunnen ingaan. Het houdt evenzeer in dat hij op deze hulpverlening effectief beroep moet kunnen doen. Dit vergt dat in de uittekening van de *rechtspositie* van de betrokkene zijn recht op hulpverlening expliciet mee opgenomen wordt. Het zoeken naar een 'eigen plaats' en statuut van de hulpverlening is hieraan ondergeschikt, d.w.z. de concrete situatie van de cliënt, geconfronteerd met justitieel ingrijpen, moet ook hier het uitgangspunt kunnen zijn.

Dit relativeert enigszins het hulpverleningsoptreden, doch trekt het tegelijkertijd open, naar *andere socialiserende aspecten sensu lato*, die bij de hervorming van het strafrecht minstens bespreekbaar moeten zijn. Bij wijze van voorbeeld kan verwezen worden naar het recht op kosteloze lichting van afschrift van het dossier van rechtspleging.²⁶

Tevens wordt in deze verbreding de concrete plaats van de diverse betrokkenen in de af te handelen feitelijke situatie meer zichtbaar, niet in het minst ook de plaats van het *slachtoffer*. In dit verband omvat het Voorontwerp Legros een aantal mogelijkheden om de dader van een strafbaar feit ertoe aan te zetten werk te maken van de conflictoplossing naar slachtoffers toe, met consequenties uiteindelijk naar de strafrechtelijke bejegening. Dit opent perspectieven, mede om-

25. KELK, "Diversion' en de kritische strafrechtswetenschap', *N.J.B.*, 1979, 257 (gecit. in: SCHALKEN, T.M., 'Jeugdstrafrecht tussen welzijn en de eis van een behoorlijke rechtspleging', *Familie- en Jeugdrecht*, 1983, 259).

26. ARONSTEIN, Cl.S., 'Un nouveau droit de l'homme, recevoir gratuitement la photocopie du dossier judiciaire', *Juriste International*, 1986, 1 (juli 1986), 22-23.

dat aldus duidelijk wordt dat het, in de concrete afhandeling van de feitelijke situatie, veeleer gaat om een afweging van *waarden* dan om belangenconflicten. De bekommernis om slachtoffer, dader en uiteindelijk ook de samenleving hoeven aldus niet noodzakelijk als tegengesteld te worden gezien, wat een serene afhandeling in de hand kan werken.

Tenslotte dient gewezen op de hulp die onmiddellijk verleend moet kunnen worden en die veeleer gelegen is in de wijze waarop met de concrete situatie omgegaan wordt, dan in specifieke begeleidingsactiviteiten. Hierop werd hoger reeds gewezen, in de vraag naar de wijze waarop in de strafrechtsbedeling rekening gehouden kan worden met (de)socialiserende aspecten. Deze vraag moet hier opnieuw worden gesteld. Gewezen wordt in dit verband op de noodzakelijke *coördinatie* van de hervorming van het Strafwetboek met andere bestaande wetgevingen, inzonderheid de beschikkingen inzake de voorlopige hechtenis. Eenzelfde opmerking geldt trouwens de hulpverlening, waar coördinatie en samenwerking van de diensten forensisch welzijnswerk zich niet alleen intern stelt, doch ook extern t.a.v. de algemene maatschappelijke dienstverlening.

De betekenis van de gedragswetenschappelijke aanpak in de strafrechtsbedeling is aldus veelomvattender dan de creatie van een specifiek hulpverleningsaanbod. *Fundamenteel* gaat het om de ontwikkeling van een perspectief op de strafrechtsbedeling, en ruimer: op de maatschappelijke benadering van zogenaamd deviant (of maatschappelijk onaangepast, in casu strafbaar gesteld, gedrag. In de ontwikkeling van dit perspectief dienen de gedragswetenschappen en de hulpverlening een geëigende bijdrage te leveren.

Deze bijdrage situeert zich op het concrete begeleidingsvlak, naar de cliënt toe, maar ook naar de kwaliteit van de strafrechtsbedeling, waar de hulpverlening een signaalfunctie heeft, en zich beleidsbeïnvloedend opstelt. Deze functies kunnen inzonderheid al werkend verder worden geconcretiseerd, naarmate de eigen bijdrage duidelijker kan gesteld worden, en aldus de discussie kan opengetrokken worden. In die zin is het belangrijk dat hulpverleners zich onafhankelijk kunnen opstellen, doch tevens oog houden op de wijze waarop de totale strafrechtsbedeling verloopt. De nodige voorzichtigheid is hier op zijn plaats, evenzeer als het nodige vertrouwen zodat, naarmate gedrag 'als bron van informatie'²⁷ beter beluisterd kan worden, niet alleen de hulpverlening beter gerealiseerd kan worden, doch tevens de discussie over de kwaliteit van de strafrechtsbedeling steeds diepgaander kan gevoerd worden.

Hoger reeds werd gewezen op het belang van de vroeghulp, naast meer vertrouwde vormen van wat thans heet: forensisch welzijnswerk, zoals detentiebegeleiding en reclasseringshulp. Met deze vroeghulp werd (Naar Nederlands voorbeeld) duidelijk geopteerd voor een terreinverruiming binnen de voorhechtenisfase. Het doel van de vroeghulp is drieledig, nl.:

— voorlichting geven aan de justitiële autoriteiten, teneinde een bijdrage te leveren aan het justitiële beslissingsproces;

27. LIEVENS, J., 'Jeugdbescherming en hulpverlening. Overzicht van hoe er gedacht en gewerkt wordt in de psycho-sociale dienstverlening', *Het statusdelict*, Gent, Seminarie en Laboratorium voor Jeugdwelzijn en Volwassenenvorming, 1982, 49-85.

- de arrestant en zijn familie bijstaan bij acute problemen;
- indien nodig, starten met een hulpverleningsproces.

Vanuit het specifiek forensische karakter van de vroeghulp, is in deze context voornamelijk de eerste taakstelling te bespreken: de wijze waarop vanuit de vroeghulp informatie verworven wordt over de verdachte en zijn gezin; informatie die het betrokken onderzoeksgerecht, en in tweede instantie het vonnisgerecht, toelaten het delictgedrag van de verdachte te situeren in een ruimere context, wat dan een zo gefundeerd mogelijke beslissing mogelijk moet maken. Hierin is het zogenaamde '*sociale voorlichtingsrapport*' een belangrijk instrument, zowel naar de gerechtelijke instanties, als naar de hulpverlening.

Twee vragen moeten gesteld worden: wat is een sociaal voorlichtingsrapport? En wanneer wordt er een beroep op gedaan?

Wat is een sociaal voorlichtingsrapport? Diverse begripsafbakeningen zijn mogelijk, te beginnen met een louter *formele* omschrijving: het is een rapport dat door een rapporteur uitgebracht wordt ten behoeve van een lezer, over iemand(s) gedrag). In de termen van het Voorontwerp: het rapport (het Voorontwerp spreekt van een 'medisch-sociaal onderzoek') dat door de '*diensten van het bestuur*' uitgevoerd wordt naar het gedrag, de persoonlijkheid, het milieu en de reclasseringsmogelijkheden van de dader, ten behoeve van het *Openbaar Ministerie, de onderzoeksrechter en het vonnisgerecht*.

De betrokkene kan, aldus art. 145 van het Voorontwerp, aan het persoonlijkheidsdossier alle inlichtingen doen toevoegen, o.m. verslagen en adviezen van artsen naar zijn keuze.

Het feit dat Openbaar Ministerie, onderzoeksrechter en vonnisgerecht kunnen laten overgaan tot het uitvoeren van een 'medisch-sociaal onderzoek' is op zich positief te noemen. Toch zitten ook daar heel wat angels onder het gras. Hoger reeds werd benadrukt dat de vroeghulp niet uit het oog mag worden verloren. Het systeem zou verder moeten worden uitgediept. Zo b.v.: wie kan met een dergelijk onderzoek worden belast? Komt, indien er geen eenheid is van opzet en inzicht, de rechtszekerheid niet in gevaar? Ook is het gevaar niet denkbeeldig dat er een evolutie ontstaat naar rechtspraak door deskundigen en welzijnswerkers ...

Het is derhalve belangrijk, deze formele omschrijving verder te verdiepen. Dit betekent dat de vraag gesteld moet worden naar de *functie* en, hieruit volgende, de *inhoud* van de rapportage.

Wat betreft de functie van het rapport, wordt in het Voorontwerp nadruk gelegd op het belang ervan voor de keuze van de straf.²⁸ Dit sluit aan bij de idee van vroeghulp, waarbij men er vanuit gaat dat voorlichting kan gegeven worden aan de gerechtelijke instanties, teneinde tot een zo gefundeerd mogelijke beslissing te komen. De essentiële functie van de rapportage is dan ook: *mede-deling* van verworven kennisgegevens, door 'iemand die ziet en niet beslist (de rapporteur) aan iemand die niet zelf waarneemt en wel beslist (de lezer)'.²⁹ Als algemene uitgangshouding moet daarbij kunnen gelden: de eerlijkheid van de rapporteur. Deze eerlijkheid is inzonderheid een kwestie van *methode*. Een goed rapport

28. Memorie van Toelichting, 176.

29. HOEFNAGELS, G.P., *Opstellen over rapportage*, Assen, Van Gorcum, 1967.

verheelt niet dat het de rapporteur is die rapporteert wat hij gezien, ervaren heeft — dit stelt hem juist in staat de geziene werkelijkheid mede te verhelderen — wèl dient hij ervoor te zorgen dat ook de andere in zijn rapportage betrokkenen (in de eerste plaats de cliënt en zijn omgeving) zich in de rapportage kunnen herkennen. Dit sluit in dat zij hierin als *subjecten* benaderd worden.

Rapportage is m.a.w. een intersubjectief gebeuren, met als belangrijke actoren:

- de rapporteur;
- degene tot wie hij zich richt;
- degene(n) waarover hij het heeft.

Inhoud en vorm van de rapportage moeten er hierbij op gericht zijn de *concrete* situatie tot klaarheid te brengen.

Benaderen we het rapport vanuit deze functie, en vanuit elk van deze actoren, dan komen een reeks nieuwe vragen in zicht, nl.

- vanuit de rapporteur: de vraag naar de methode;
- vanuit de lezer: de vraag naar wat hij met dit rapport wil doen;
- vanuit de betrokkene: wat zijn aandeel is in de opstelling van het rapport.

Navolgend gaan we op elk van deze aspecten kort in.

*Methode van rapporteren*³⁰

Rapportage is een begreemd gebeuren, niet meer dan een *ordering* van informatie, en als zodanig een moment-produkt. Toch creëert dit moment-produkt de situatie die ze poogt weer te geven, te beschrijven, a.h.w. 'opnieuw'. D.w.z.: de beschrijving roept een aantal reacties op, die de concrete situatie opnieuw en verder vorm geven.

Selectiemechanismen moeten dan ook bewust onderkend worden. De rapporteur geeft selectieve informatie. Datgene wat hij selecteert, en datgene wat hij ontvangt, wordt mede beïnvloed door de gehanteerde relevantiestructuur. Sommige elementen in het waarnemingsveld worden opgemerkt, andere niet.

Rapportage veronderstelt aldus: onderzoek èn weergave.

Onderzoek

- kennisname van opdracht en eerste gegevens;
- onderzoek naar reeds bestaande gegevens;
- zo ruim mogelijk observatie en informatie.

Weergave

- van de bekomen informatie, èn weergave van waarop deze is gesteund, zo concreet mogelijk;
- samenvatting, duidelijk onderscheiden van eigen beschouwingen.

30. BRAND, A., *Rapportage in de hulpverlening*, Alphen a/d Rijn, 1972. HOEFNAGELS, G.P., *De rapportage van de maatschappelijk werker, in het bijzonder in kinderkazaken*, Assen, 1961. HOEFNAGELS, G.P., 'Staatsinterventie en menselijke relaties, 'Le crime intime' als 'publicity crime', *Interventierecht*, Bijdragen tot de studiedag georganiseerd naar aanleiding van het emeritaat van Prof. Dr. G. DE BOCK op 5 oktober 1984, Malle, De Sikkel, 1985, 89-100.

Door eenzijdigheid, overhaaste typeringen en bevooroordeelde meningen kan de rapporteur de werkelijkheid, die hij beschrijft, onrecht aandoen. Het is vandaaruit belangrijk dat de rapporteur duidelijk weet waarvoor hij kiest in zijn rapportage, en op welke gronden deze keuze is gebaseerd. De werkelijkheid komt dan niet naar voren in een objectieve, zakelijke opsomming, doch dient door *inzicht ontdekt* te worden.³¹ De waardering van de feiten is in deze even 'werkelijk' als de feiten zelf.

Het rapport moet een bijdrage kunnen leveren tot de *beleidsvorming* over de concrete situatie, of m.a.w. tot het reeds vermelde afwegingsproces binnen de strafrechtsbedeling. Om aan deze doelstelling te kunnen beantwoorden, moet een rapport aan een aantal voorwaarden voldoen. Het rapport moet *begrijpbaar* zijn. Het moet *discussie* mogelijk maken, niet uitsluiten. Het moet *herkenbaar* zijn voor de in de weergegeven situatie betrokkenen. Het moet *systematisch* opgebouwd zijn.

Als eerste aandachtspunt voor zodanige systematiek kan gelden, dat inhoud, vorm en taal van een rapport op elkaar dienen afgestemd te zijn. Dit klinkt vanzelfsprekend. Toch kan men situaties voorstellen, waarin al gekozen werd voor een bepaalde vorm, nog voor inhouden bekend zijn. Een tweede aandachtspunt betreft de methode van werken: de rapporteur zal duidelijk zicht moeten hebben op welke werkzaamheden hij moet verrichten om zijn rapport te kunnen maken, over welke gegevens hij dient te beschikken. Een derde aandachtspunt ligt in de ordening van deze gegevens. Ordenen betekent dat de volgorde van de te behandelen informatie zal moeten bepaald worden, dat uitgemakkt zal moeten worden welke feiten en gebeurtenissen als relevant dienen geaccentueerd te worden. In belangrijke mate komt de ordening van gegevens neer op het rubriceren (d.w.z. het vanuit bepaalde gezichtspunten onder één noemer brengen van gelijke of gelijksoortige gegevens) en het rangschikken (d.w.z. het in volgorde brengen van een reeks samengestelde rubrieken). Soms gaat de rapporteur uit van voorgestructureerde ordeningen (b.v. formulier, of checklist): de praktische relevantie hiervan moet afgewogen worden ten overstaan van de vertekeningen van de werkelijkheid die met de structuur van het rapport meegegeven worden. De grens tussen rapportage en beleidskeuze ligt hier zeer nauw; de vanuit de hulpverlening gewonnen vertrouwelijkheid loopt hier gevaar veronachtzaamd te worden t.a.v. de juridische betekenis die de bekomen informatie krijgt in de uiteindelijke beslissing. Kritische bewaking van inderdaad zowel de begrensdheid als de mogelijke impact van de rapportage is hier noodzakelijk. Dit hangt nauw samen met een volgend aandachtspunt, met name de explicitering van de bronnen waarop de rapportage steunt: aan wie werden de gegevens ontleend? Op welke wijze werden ze verzameld?

Welke van deze aandachtspunten vinden we terug in het Voorontwerp? Artikel 145 blijkt dan toch beperkt van opvatting. Zowel de term 'medisch-sociaal onderzoek' als de plaats van het artikel (onder de hoofding: keuze van de straf) zijn tekenend. Hiermee wordt het voorlichtingsrapport voornamelijk gezien in relatie tot zijn diagnostische mogelijkheden, en deze diagnose wordt dan op haar

31. Zie in dit verband de reeks interviews, met diverse in de strafrechtsbedeling betrokkenen, over de voorlichtingsrapportage, *Proces*, 1986.

beurt voornamelijk gezien als een analyse naar gedrags- en milieukekenmerken van de betrokkene. De rapportage kan echter breder gezien worden en een middel zijn b.v. om de verdachte in contact te brengen met de hulpverlening, in eerste instantie wellicht de forensische hulpverlening, al heeft de algemeen maatschappelijke dienstverlening wellicht evenzeer een taak. Uitbreiding van de forensische hulpverlening kan immers tot gevolg hebben dat cliënten deze gaan zien als middel om iets gedaan te krijgen bij andere instellingen.³² Vanuit gedragswetenschappelijk oogpunt moet er verder op gewezen worden dat naast milieu- en persoonlijkheidskenmerken, inzonderheid concrete situationele gegevens, en de wijze waarop diverse betrokkenen in de delictsituatie deze interpreteren (interpreteren) zeer belangrijk kunnen zijn. Anders gezegd: minstens even belangrijk als psychologische aspecten en gedragskenmerken zijn b.v. sociale aspecten, en concrete informatie over de situatie van betrokkene ten tijde van het delict, zijn actuele situatie, en over de maatschappelijke consequenties van een eventuele (bepaalde) strafoplegging.³³ Hoe *concreter* deze informatie, hoe gefundeerder de materiële afhandeling van het delict, en uiteindelijk de 'rechtsvorming' kan gebeuren.

De opdrachtgever

Tegelijk met de methode van rapporteren, is uiteraard de opdracht hiertoe zeer belangrijk. Art. 145 van het Voorontwerp bepaalt dat zowel openbaar ministerie, onderzoeksrechter als vonnisgerecht opdrachtgever kunnen zijn. Zoals we reeds opmerkten, is minder duidelijk wie eventuele opdrachtnemers kunnen zijn. In dit verband moet opgemerkt worden dat opdrachten, uitgaande van de gerechtelijke overheden, van oudsher tot de taakomschrijving van de sociale dienst van het Bestuur der Strafinrichtingen behoren.³⁴ De ontwikkeling van het forensisch welzijnswerk roept hier echter een aantal vragen op naar mogelijke verruiming van opdrachtnemers, en naar taakomschrijving terzake. Opgemerkt moet ook worden dat in de praktijk van deze bestaande mogelijkheid geen gebruik wordt gemaakt. Wel wordt er momenteel, in het gerechtelijk arrondissement Oudenaarde, gezocht naar nieuwe samenwerkingsverbanden tussen de gerechtelijke overheden en de maatschappelijk assistenten van gevangenis en probatie. In dat kader worden thans, zij het op nog schuchtere basis, opdrachten, zoals bedoeld in artikel 145 van het Voorontwerp gegeven. Aldus wordt een zo goed mogelijke overgang betracht tussen vroeghulp, detentiebegeleiding en reclasseringsbegeleiding. Bedoeling is, door een optimalisering van de samenwerking tussen justitiële hulpverleners, de gerechtelijke diensten en politie en rijkswacht, zo snel en zo efficiënt mogelijk hulp te verlenen bij de diverse problemen die zich stellen naar aanleiding van het contact van betrokkenen-beklaagden met het strafrechtsapparaat, en escalatie van deze problemen te voorkomen. Dit houdt eventueel hulpverlening in, zowel aan de betrokkene als aan zijn milieu, en voorlich-

32. ZWEZERIJNEN, J.J.A., 'Hulpverleners in een tussenpositie', *Tijdschrift voor Agologie*, 15^e jg., 1986, nr. 6, 371-380.

33. VAN RIEL, Mr. C.P.A.C., 'Het voorlichtingsrapport, het O.M. en de verdachte', *Justitie en reclassering*, Alphen a/d Rijn, H.D. Tjeenk Willink, 1977, 43 e.v.

34. GENONCEAUX, D., *Bulletin van het Bestuur der Strafinrichtingen*, 1958, nr. 1, 17.

ting aan de gerechtelijke instanties, inclusief eventuele suggesties gericht op het voorkomen van sociale declassering.

Een concrete analyse van dit experiment geeft, naar de vraag binnen welke contouren rapportage-opdrachten gegeven kunnen worden, een goed aanknopingspunt. Aangegeven wordt inderdaad dat, naargelang het hulpverleningsaanbod, verschillende vormen van voorlichting, en m.a.w.: ook verschillende opdrachten mogelijk zijn. Gezien het belang, in de voorlichting, van *concrete* informatie (zie hoger) is het zaak mede zo concreet mogelijke opdrachten te geven. Deze concreetheid kan op twee manieren worden betracht.

Een eerste manier is te zoeken naar een of andere vorm van *standaardisering*. Dit kan zinvol zijn, vanuit een streven naar rechtsgelijkheid.³⁵ Tegelijkertijd roept deze weg vragen op naar de mogelijks nauwe verbinding tussen rapportage en beleidskeuze; de herkenbaarheid tussen de beschrijving van de situatie en het 'verhaal' van de cliënt kan, in een gestandaardiseerd rapport, zeer klein worden. Zorgvuldig onderzoek naar welke richtlijnen uniform kunnen gegeven worden is een vereiste; ook dan blijft het belangrijk de gehanteerde taal zo concreet mogelijk te houden.

Een tweede mogelijkheid ligt in het zoeken naar een zo *gedifferentieerd* mogelijke benadering van de behoefte aan informatie, rekening houdend met de ernst van de situatie, en de te verwachten afhandeling. Zo is differentiatie mogelijk, b.v. naargelang de diverse fasen in de strafrechtsbedeling. In een zeer vroeg stadium zou vooral ingegaan kunnen worden op de vraag welke afhandelingsmogelijkheden aanwezig zijn en/of te vinden zijn, welke haalbaar zijn voor de verdachte, en op welke aanknopingspunten een gefundeerde beslissing, zowel voor justitie als voor de verdachte gesteund kan worden. De forensische hulpverlening wordt aldus gezien als een eigenstandige actor in de strafrechtsbedeling, zij het dat zij haar betrokkenheid ontleent aan de vraag van de gerechtelijke autoriteiten, en aan de feitelijke situatie van de verdachte.³⁶

In verdere fasen van de strafrechtsbedeling kan de vraagstelling worden uitgebreid en/of gespecificeerd, naargelang de functie van de rapportage ten behoeve van het strafproces en de straftoemeting. De ernst van de zaak en het gewicht van de beslissing bepalen aldus in belangrijke mate ook de omvang van het onderzoek en de inhoud van het rapport. Dit is mede in het belang van de cliënt: informatie wordt ingewonnen in functie van een duidelijke opdracht, waarvan hij ook op de hoogte moet worden gesteld. De opdracht zelf wordt begrensd tot het niveau van de te nemen beslissing: wanneer het gaat om de vraag of er aanknopingspunten zijn voor verdere hulpverlening is het mogelijk b.v. om een beperkt rapport te geven, en zal het niet nodig zijn om de 'gehele problematiek' van de cliënt uit te rafelen. De ingrijpendheid van de rapportage en het mogelijk stigmatiserende effect vergen dit zoniet beperkt, dan toch expliciet begrensd, als zodanig: niet vanzelfsprekend, gebruik.³⁷

35. VAN RIEL, Mr. C.P.A.C. o.c., 48.

36. VAN RIEL, Mr. C.P.A.C. o.c., 48.

37. VLOTES, J., 'Enkele aspecten van de voorlichting in strafzaken', *Justitie en reclassering*, Alphen a/d Rijn, H.D. Tjeenk Willink, 1977, 31-41.

Dit sluit aan bij de vraag wanneer een rapport moet worden gevraagd. Een uitgangspunt zou kunnen zijn: voor iedereen die voor de eerste maal met het gerecht in aanraking komt: de probleemsituatie is dan het duidelijkst te herkennen en is nog niet belast met penitentiare 'ondervinding' en maatschappelijke stigmatisering; een hulpverleningsprogramma krijgt zodoende meer kansen. Dit uitgangspunt sluit aan bij de bedenking dat telkens wanneer een rapport niet gevraagd wordt, dit niet noodzakelijk betekent dat zulks terecht zou zijn. De vraag blijft hierbij open of de betrokkene zelf altijd voldoende mondig is of voldoende bereidheid tot medewerking vertoont. Zal hij hulpverlening en begeleiding niet ervaren als een dwangmaatregel, zodat het effect ervan ab initio onbestaande is? De vraag dient hierbij gesteld of de tussenkomst van een advocaat, in voorkomend geval zelfs ambtshalve door de balie aan te duiden, niet uiterst zinvol kan zijn. Eenzelfde vraag stelt zich met betrekking tot een mogelijk beroep, vanuit de cliënt op gedragswetenschappelijke, eventueel medische ondersteuning. Ongeacht zijn financiële situatie, zou hij dan adviezen aan zijn dossier kunnen laten toevoegen.

Afweging van verschillende waarden blijft in die zin wellicht het belangrijkste uitgangspunt: een rapport is, los van een eventueel hulpverleningsaanbod (dat steeds gedaan kan worden) weinig zinvol, wanneer b.v. aanstonds reeds een beslissing tot seponering genomen kan worden. Rapportage vergt medewerking vanuit de cliënt; Dit houdt in dat de relatieve autonomie van de rapporteur ten overstaan van de cliënt maximaal bewaakt moet blijven. Een voor beide aanneembelijke zinvolheid, of m.a.w. een ook voor hen manifeste nuttigheidswaarde van de opdracht is hierin een toetssteen.

De cliënt

Tenslotte is de vraag naar de cliënt: welke zijn zijn rechten? Basisrechten zijn in deze context 'evident' het recht op een behoorlijke strafrechtspleging en een goede hulpverlening. Naar de rapportage toe houdt dit o.m. een aantal hoger reeds vermelde aspecten in: een duidelijke en t.o.v. de manifeste 'nuttigheids-waarde' begrensde opdracht en een zo concreet mogelijke en werkelijkheidsgetrouwe weergave van zijn situatie vanuit het gezichtsstandpunt van de hulpverlening. In die zin heeft hij recht op een aandacht voor zijn 'verhaal', niet alleen in functie van de relevantie ervan voor de wetstoepassing, maar in relatie tot zijn globale situatie. Hoger reeds wezen we op de methodisch-technische consequenties van dit uitgangspunt: concrete taal, gebaseerd op navolgbaar, geëxpliciteerd onderzoek. Zo is het voor de cliënt een groot verschil of zijn situatie ook beschreven wordt naar positieve aanknopingspunten voor hulp, dan wel louter naar (negatieve) gedragskenmerken; doch evenzeer is het verschil groot voor de rapporteur: vanuit een verklarings- en 'diagnostische' traditie vallen deze 'deficiënties' het gemakkelijkst binnen het blikveld en kan de vraag gesteld worden hoe nieuwe vormen van rapportage ontwikkeld kunnen worden.³⁸ Opnieuw moet gewezen worden op het belang van de terzake gehanteerde *rechtsopvatting*:

38. VERHELLEN, E., *Het Experiment Dendermonde*, Gent, Seminarie en Laboratorium voor Jeugdwelzijn en Volwassenenvorming, 1975.

niet louter wetstoepassing doch in essentie: rechtsvorming. De rapportagetaak heeft hierin een eigen functie.

Vandaaruit is het onontbeerlijk, dat aan de cliënt, van bij de eerste contactopname, duidelijk uiteengezet wordt wat de positie is van de rapporteur, en waartoe de rapportage dient. Dit houdt in dat de cliënt eventueel kan weigeren inlichtingen te verschaffen (zwijgrecht) of alleszins kan vragen bepaalde vertrouwelijke mededelingen niet in het rapport op te nemen. Deze vraag moet worden gerespecteerd. Voor de cliënt moet duidelijk zijn dat het rapport een *voorlichtingsrapport* is, d.w.z. een bijdrage tot de rechtsvorming, en niet de uiteindelijke beslissing. Voor de cliënt zijn mogelijke garanties: een zo groot mogelijke openheid vanwege de rapporteur en een zo groot mogelijke openheid over de procedure, zodat hij zich telkens, in de mate van het mogelijke, kan realiseren waartoe zijn mededelingen gehanteerd worden. Dit houdt mede in dat informatie-inwinning bij derden in principe zijn toestemming vergt, en dat hij een principieel recht heeft op 'inzage' van het rapport. Dit laatste vergt de nodige behoedzaamheid: de betrokkene moet zich erkend weten in het rapport, en de rapporteur dient zulks te toetsen, d.w.z. hij dient na te gaan hoe de cliënt zijn situatie (al dan niet) onderkent. Eerlijkheid van de rapporteur houdt tenslotte in dat hij zijn werk systematisch, methodisch of (anders gezegd) professioneel uitvoert, en dat hij eerbied houdt voor de concrete mens in deze concrete situatie, en deze eerbied tevens tot criterium maakt van professionaliteit.

Een zekere discretie is aldus moeilijk weg te denken. Een belangrijke vraag blijft dan ook: de verbinding tussen *due-process* en *due treatment*-waarborgen, d.w.z. de verbinding tussen waarborgen van procedure, rechtsbijstand en initiatiefrecht, en waarborgen van de cliënt t.a.v. de hulpverlening. Mogelijks liggen beide niet erg ver uit elkaar en zijn ze coherent te maken; richtlijnen hiervoor liggen zowel in een zo groot mogelijke openbaarheid van de rechtspleging als in een zo begrensd mogelijke interventie vanuit de hulpverlening. Met dit laatste wordt bedoeld: een maximaal respect voor het recht van cliënten 'vrijwillig' dit aanbod al dan niet aan te nemen, eventueel te weigeren.

Een aantal onzekerheden blijft, en werd van meetaf aan door de inmiddels gestarte vroeghulpprojecten als cruciale aandachtspunten ervaren.³⁹ In grote mate betreffen zij, zoals hoger reeds aangegeven, het bepalen van criteria: criteria betreffende de opstelling van het rapport en criteria om na te gaan of een rapport al dan niet aangewezen is. Hierbij aansluitend: de soorten rapporten volgens het hulpverleningsaanbod en de fase van strafrechtsbedeling (b.v. de grens tussen rapportage van probatiediensten en voorlichtingsrapporten van reclasseringsdiensten). Hierbij stelt zich de vraag of de rapportage op zich reeds gezien moet worden als een vorm van hulpverlening.

Twee kanttekeningen zijn hierbij te maken.

Een eerste betreft het te maken onderscheid tussen (vanuit de hulpverle-

39. DERMAUT-CLYNCKE, A., o.c., 36. PEETERS, J., 'Hulpverleners, rapporteren en samenwerken. Bedenkingen bij de sociale enquête', *Panopticon*, 1980, 309. DE SMIT, N.W., 'Komt vroeghulp nog te vroeg? Veranderingen in de psycho-sociale dienstverlening van de Nederlandse reclassering', *Panopticon*, 1981, 112.

ning vaak sterk beklemtoonde) *inhoudelijke* aspecten en de *formele* vraag welke criteria de interventie legitimeren. Naar zijn inhoudelijke aspecten is de rapportagevraag inzonderheid al werkende helder te krijgen, via zorgvuldig onderzoek van de rapportage-activiteit zelf. Dit zijn vragen naar een realistisch en democratisch gevoerd onderzoeksbeleid, ook — en niet in het minst — inzake naar de kwaliteit van het samenleven zo ingrijpende materies als de strafrechtsbedeling en de hervorming ervan. Naar de formele vraag toe, werd reeds verwezen naar het niet vanzelfsprekend karakter van de rapportage. Het is een vorm van *interventie*, of, zoals hoger gezegd: een transformatie in de situatie van mensen. De intentie, en het effect van deze interventie kunnen hulpverlenend zijn, doch noodzakelijkerwijze weten we dit laatste slechts achteraf. Dit maant tot een voorzichtige en bescheiden opstelling.⁴⁰ Zelfs radicale veranderingen worden in die zin slechts geleidelijk doorgevoerd.⁴¹

C. De mogelijkheden en begrenzingen van hulpverlening in een justitieel kader

Dit brengt ons tot de uiteindelijke vraag naar de mogelijkheden en begrenzingen van hulpverlening in een justitieel kader.

Enerzijds is deze 'gedwongen' hulpverlening een realiteit. Aangenomen kan worden dat waar hulpverleners hier niet mee werken de mogelijkheden ervan ontkennen, het risico bestaat dat een belangrijk deel van de humanisering van bepaalde systemen in de samenleving verloren gaat. Van daaruit kunnen een aantal methodologische richtlijnen worden uitgewerkt.⁴²

Anderzijds wordt vastgesteld dat de menswetenschappelijke aanpak in de strafrechtsbedeling 'noch de criminaliteit noch de mens achter de criminaliteit' veranderen. De vraag of de klassieke straftoepassing op grond van vastgestelde feiten niet even zinvol is kan worden gesteld.⁴³

Beide standpunten hebben gemeenschappelijk, dat zij nadruk leggen op de noodzaak aan een *ontwerp* van strafrechtsbedeling, waarin de hulpverlening al dan niet een plaats kan/dient te krijgen. De fundamentele vraag is dan of het Voorontwerp Legros, als geheel gezien, voldoet aan deze ontwerp-vereiste. Duidelijk is wel, dat Koninklijk Commissaris Legros oog heeft voor een zo *humaan* mogelijke aanpak. Zodanige aanpak vraagt differentiatie: weinig mensen en weinig situaties zijn uiteindelijk gelijk en 'feiten' zijn geen feiten.⁴⁴ De vraag naar de verhouding hulpverlening/strafrechtsbedeling is moeilijk in zijn algemeenheid te beantwoorden.⁴⁵

40. ZEEGERS, M., 'De dokter komt tussenbeide', *Interventierecht*, o.c., 76-88.

41. SOETENHORST-DE SAVORNIN LOHMAN, J., 'Een dialoog tussen hulp en recht', *Interventierecht*, o.c., 63-75.

42. PEETERS, J. en ALLEMEERSCH, B., 'Gedwongen hulpverlening', *Panopticon*, rubriek psycho-sociale dienstverlening, 1984, 152.

43. MICHEL, G., 'Het debat "straffen of helpen?" op oude en nieuwe paden', *Panopticon*, 1982, 1.

44. GLASTRA VAN LOON, J.F., 'Feiten zijn geen feiten', in GLASTRA VAN LOON, J.F., *De eenheid van het handelen, Opstellen over recht en filosofie*, Meppel, Boom, 1980.

45. Dit is een opmerking die we, achteraf bezien, ook t.a.v. deze bijdrage op zich reeds moeten maken. Zoals opgemerkt door de verslaggever van de werkgroep: welk beeld en welke vormen van 'crimineel gedrag' en 'criminaliteit' staan ons voor ogen wanneer we spreken over de rol en de opdracht van de hulpverlening in de strafrechtsbedeling? Wat b.v. met de zgn. 'witte boorden criminaliteit' ... enz.?

Wèl kunnen we zicht krijgen op waar pogingen in de ene of de andere richting toe leiden. Eèn en ander is dan toch wel op te merken, en met name het voorbarig karakter van de vaststelling van het falen van de 'zachte aanpak': 'Alle inspanningen die tot nog toe gedaan zijn om de strafuitvoering en de strafrechtsbedeling meer op reclassering en individualisering toe te spitsen, hebben bij ons één gemeenschappelijk kenmerk: zij zijn goedkoop. Ze kosten de overheid nagenoeg niets meer dan indien zij zich deze inspanning zou ontfangen.'

Wanneer de overheid zelf initiatieven neemt, beperken die zich meestal tot volkomen kosteloze experimenten, waarbij het bestaande personeelsbestand hoogstens wat meer overbelast wordt, en in de meeste gevallen de betrokkenen nog meer aan hun lot worden overgelaten. Alleen de wet op de probatie en de opschorting heeft geleid tot de inzet van bijkomend personeel, terwijl de maatregelen in verband met beperkte hechtenis en penitentiair verlof, geen enkele bijkomende inspanning vragen vanwege de overheid. Voor het overige kijkt de overheid meestal meewarig toe op experimenten die aan de basis gebeuren door amateurs die zich in het vrijwilligerswerk storten, en die bij gebrek aan materiële steun en professionele vorming inderdaad vaak tot mislukken gedoemd zijn'.⁴⁶

Deze scherpe opmerkingen worden ondersteund door de ervaringen van penitentiair maatschappelijk werkers: zij delen het constante gevoel, besef ook, problemen te moeten oplossen die door de wijze van strafrechtspleging zoniet worden gecreëerd, dan toch minstens vermeden hadden kunnen worden. Hulpverlening binnen justitiële context kan maar zinvol zijn als deze context hulpverleningsbevorderend is en er minstens niet haaks op staat. Zo kan de hulpverlening weinig élan ontplooien, wanneer van gerechtelijke kant modaliteiten als b.v. beperkte hechtenis en weekendarrest steeds minder worden toegepast.⁴⁷

Vooral ervaringen met de probatie zijn in dit verband exemplarisch. Deze wet werd recent tekenend omschreven als 'een wet boven de boomgrens', d.w.z. op een niveau waar niets meer groeit en waar inzet en werk alleen maar praten betekenen.⁴⁸ De probatiewetgeving kende een moeizaam ontstaan en het succes ervan bij de rechtbanken is (zacht uitgedrukt) matig te noemen.⁴⁹ Nochtans werd deze wet gezien als een belangrijke kentering in de strafrechtsbedeling: uitgangspunt bij de materiële afhandeling van een strafbaar gestelde daad zou de mens zijn, in zijn concrete situatie, en niet enkel het misdrijf.⁵⁰ Problemen bij de wetstoepassing blijken: het niet of nauwelijks beroep doen op de maatschappelijke enquête (en het ondoorzichtig beleid terzake), de identiteit van de probatie als vorm van justitiële hulpverlening, het betrekken van de kandidaat-probant bij de besluitvorming, de vaak vage en vanuit tegenstrijdige bedoeling (zowel hulpverlening als controle) opgelegde probatievoorwaarden en tenslotte de ten-

46. MICHEL, G., o.c., 1-2.

47. PETERS, T., 'Ronde Tafel: Meningen van maatschappelijk werkers over (wijzigingen in) het strafrechtelijk vooronderzoek', *Panopticon*, 1982, 329.

48. VAN BEECK, R., 'Probatie: een wet boven de boomgrens', *Panopticon*, rubriek strafuitvoering, 1986, 279.

49. KLOECK, K. en VAN GEEL, H., *Probatie als vorm van prepenitentiare hulpverlening aan sociaal gehandicapte volwassenen*, Brussel, Programmatie van het Wetenschapsbeleid, N.O.S.W., 1978. PEETERS, E., 'Het ontstaan van de probatie in België. Een poging tot historische reconstructie', *Panopticon*, 1982, 99.

50. VERHEYDEN, R., 'De probatie tussen toekomst en verleden', *R.W.*, 1975-1976, 513-560.

uitvoerlegging zelf van de probatie, die vaak te laat komt en te weinig 'echt' gevolgd kan worden, a fortiori waar daar de voortdurende dreiging bijkomt van mogelijke rolconflicten in hoofde van de probatie-assistenten.⁵¹

De vaststelling dat de probatie-wetgeving niet gegroeid is vanuit de praktijk van de rechter wordt aangegeven als een mogelijke verklaring: de voornaamste hinderpaal voor een correcte wetstoepassing zou dan liggen in de vigerende opvattingen over strafrechtsbedeling.⁵² Naar de verdere discussie over het actueel voorliggende Voorontwerp is dit uiteraard een zeer belangrijke opmerking, waar trouwens ook door de steller van het Voorontwerp op gewezen wordt, als hij de noodzakelijke mentaliteitswijziging vermeldt. Niettemin zitten in deze ervaringen ook voor de (houding van) de hulpverlening enkele te stellen vragen.

Een eerste vraag betreft de precieze situering van het begrip forensische hulpverlening. Autonomie van het forensisch welzijnswerk als eigenstandige actor moet betracht kunnen worden, niet alleen in alle fasen van de strafrechtsbedeling, doch ook ten aanzien van elk optreden vanuit de hulpverlening.⁵³ Hierbij is evenwel duidelijk: forensisch welzijnswerk is een specifieke vorm van welzijnswerk, in zoverre dat de aanspreekbaarheid van de cliënt zich juist baseert op, of plaats vindt naar aanleiding van, de justitiële interventie.⁵⁴ Dit houdt voor het forensisch welzijnswerk de opdracht in tot het meevoeren van de discussie over strafrechtsbedeling, in een zo open en indringend mogelijk gevoerd debat. Specificiteit betekent in die zin niet: exclusiviteit.⁵⁵ Een nauwe samenwerking met de algemeen maatschappelijke dienstverlening, inzonderheid met de Openbare Centra voor Maatschappelijk Welzijn (als centrale, in elke gemeente aanwezige welzijnsinstutie) is noodzakelijk. Het behoeft geen betoog dat deze samenwerking zich in deze context tevens stelt ten aanzien van de gerechtelijke diensten. Het is goed eraan te herinneren dat de actuele pogingen tot een betere samenwerking tussen beide settings initieel ingegeven zijn door de vaststelling, in de praktijk van de reclassering, dat de eerste en meest preventieve schakel in de reclasseringsketen — deze van de probatie — zowel qua sociaal onderzoek als qua begeleidingsfunctie weinig benut wordt, en daardoor een kans op een meer reclasseringsgerichte rechtspraak onbenut blijft. Tevens wijst deze ervaring erop, dat er weinig of niet opgetreden wordt naar het milieu van de betrokkene en ook niet naar de optredende gerechtelijke instanties. De kansen op sociale declassering van de betrokkene en het effect ervan op zijn milieu worden aldus groter: een optimalisering van het samenwerkingsverband is van daaruit alleen reeds meer dan aangewezen.

Een tweede vraag betreft de wijze waarop het debat mede vanuit het welzijnswerk gevoerd wordt. Een humane aanpak binnen de strafrechtsbedeling

51. Sociale Dienst Strafinrichtingen en Probatie, 'De probatie in problemen', *Panopticon*, 1982, 58.

52. PEETERS, E., 'Het ontstaan van de probatie ...', o.c.

53. HEIREMANS, J., 'Grondgedachten bij de vormgeving aan de reclassering van morgen', *Panopticon*, 1984, 184.

54. LESCRAUWAET, D., *Hulpverlening in de reclassering*, V.D.V.O.-kursusaanbod Gevangenis en reclassering, Berchem, V.D.V.O., 1985.

55. COENGRACHTS, K., 'Forensisch Welzijnswerk. Luidop denken', *Sociaal*, 6^e jg., 1985, nr. 9, 13-14.

kan niet voorbijgaan aan de vaststelling dat de strafrechtelijke interventie voor een aantal cliënten het (zoveelste?) moment is in een proces van structurele marginalisering. In die zin is het nodig dat de discussie gevoerd wordt over rol en opdracht van de hulpverlening in de strafrechtsbedeling, maar is het tegelijkertijd cynisch dat dit gebeurt in een periode waarin algemeen de sociale noden hoger worden⁵⁶ en de algemene maatschappelijke dienstverlening ten overstaande van dit groeiend aantal probleemsituaties 'in crisis' verkeert.⁵⁷ Hierbij geldt nog de bedenking dat een voorname functie van de welzijnszorg in de moderne verzorgingsstaat ligt in de vrijwaring van de basiscondities voor een menswaardig bestaan.⁵⁸ Het welzijnswerk vervult een integratieve functie en dit niet alleen in de forensische setting.

Zeer uiteenlopende praktijken op het brede terrein van het welzijnswerk zijn derhalve nauwer verweven dan op het eerste zicht lijkt. De zaak is om te laten zien dat het niet om geïsoleerde praktijken gaat, waarover geïsoleerd beleid mogelijk is. De mogelijke kwaliteit van de forensische welzijnszorg hangt samen wat de mogelijke kwaliteit van de algemene maatschappelijke dienstverlening, en van de rechtspleging algemeen. Het beroep op de hulpverlening vraagt dat deze hulpverlening de mogelijkheden krijgt haar taak correct uit te voeren. Van daaruit moet benadrukt worden dat problemen niet ab infinito doorschuifbaar zijn, en dat het maatschappelijk draagvlak waar de overheid de problemen naar toe wil schuiven haar grenzen heeft.⁵⁹ De kwaliteit van de sociale voorzieningen zorgt in de moderne staat tevens voor een verdeling van de levenskansen. Dit moet sociaal rechtvaardig en effectief kunnen gebeuren.⁶⁰ Zelfs waar welzijnswerkers, mede vanuit de traditie van het maatschappelijk werk, zich in de discussie inzonderheid op socialiserende aspecten willen richten en de sociale controlecomponent in hun optreden angstvallig trachten te vermijden: het is onontbeerlijk te zien dat hulpverleningsidealen slechts kunnen worden gekoesterd onder maatschappelijke condities waarbinnen deze een betekenisvolle invulling kunnen krijgen.⁶¹

De stellingname dat hulpverlening slechts mogelijk is als daar de nodige middelen voor beschikbaar zijn, is aldus méér dan alleen het vechten voor eigen overlevingskansen. Dit geldt trouwens ook breder. De factor 'tijd' wordt vanuit de hulpverlening herhaaldelijk aangehaald als een ingrijpend element: tijdsverloop tussen feiten, maatschappelijke enquête en behandeling ter terechtzitting, tijd die verloopt tussen de concrete situatie waarop de begeleiding zich richt, en

56. BOUVERNE-DE BIE, M. en SPIESSCHAERT, F., *De huidige crisissituatie, het crisisbeleid en de in deze context genomen beleidsmaatregelen: onderzoek naar de effecten ervan op de dienstverlening*, Gent, Seminarie en Laboratorium voor Jeugdwelzijn en Volwassenenvorming, 1983.

57. Maatschappelijke werkers Westvlaamse O.C.M.W., 'Het Openbaar Centrum voor Maatschappelijk Welzijn in crisis', *Panopticon*, 1982, 65.

58. Zie o.m. SCHUYT, C.J.M., 'Het rechtskarakter van de verzorging', in VAN DOORN, J.A.A. en SCHUYT, C.J.M., (red.), *De stagnerende verzorgingsstaat*, Meppel, Boom, 1982.

59. SOETENHORST, J., 'Gesloten professionalisering leidt tot verstarring', *Tijdschrift voor de sociale sector*, januari 1987, nr. 1, 22-26.

60. SCHUYT, C.J.M., *Rechtvaardigheid en effectiviteit in de verdeling van levenskansen*, Rotterdam, Universitaire Pers, 1973.

61. BOUVERNE-DE BIE, M., 'Welzijnswerk als deel van een algemeen welzijnsbeleid: de ontwikkeling van de maatschappelijke dienstverlening in de relatie tot de rechtspositie van de cliënt', in COENEGRACHTS, K., BOUVERNE-DE BIE, M., NOTREDAME, L. en VAN MENXEL, G., *Idee en concrete uitwerking van een sociaal verhuurkantoor*, Berchem, V.D.V.O., 1986, I.1-11.

deze begeleiding zelf. Ook hier vereist een correcte en zorgvuldige uitvoering van de wet dat voldoende aandacht besteed wordt aan wat hiervoor nodig is. Dit geldt voor de middelen, en tevens voor het continue, empirisch gefundeerde debat over de aanwending ervan.

Het thans voorliggende Voorontwerp tot hervorming van het Strafwetboek kan voor zodanige discussie, en voor de opvolging ervan, een zinvolle ingang zijn. Zowel vanuit de hulpverlening als vanuit de strafrechtsbedeling is het aangewezen een gezamenlijke relevantiestructuur te vinden, van waaruit bespreking van dit Voorontwerp tot vruchtbare discussie leidt. De actuele tendens tot scherpere omschrijving van de rechtspositie van de betrokken cliënten, zowel binnen de strafrechtspleging als binnen de hulpverlening, is hierin een onmisbare aanzet. De aanzet is onmisbaar, omdat diverse problemen van daaruit een nieuwe definitie kunnen krijgen, doch vooral omdat een (aloud) kernthema er opnieuw in uitgedrukt wordt: dat van de verhouding van de burger tot de staat. Deze voor iedereen in een samenleving herkenbare vraag is een belangrijke voorwaarde voor, en garantie tot, betrokkenheid in het debat. Vanuit een dergelijke gezamenlijke betrokkenheid kan de 'wij-zij'-verhouding, die een marginalisering kenmerkt, mogelijk overstegen worden.